

[Sayı/Issue: 26, Ağustos/August 2025]

II. BAYEZİD DÖNEMİ MUTASAVVİF SANATÇISI CEFÂYÎ VE MENÂZİLÜ KUTBÎ'L-‘ÂRİFÎN VE MEFÂZİLÜ ASHÂBÎ'S-SÂLİKÎN ADLI ESERİ

(*The Sufi Artist Cefâyî of The Bayezid II Era and His Work Menâzilü Kutbi'l-‘ârifîn ve Mefâzilü
Ashâbi's-sâlikîn*)

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18 Haziran 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Temmuz 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Ağustos 2025

DOI Numarası / DOI Number: 10.51592/kulliyat.1721957

Suat DONUK

Prof. Dr.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri

Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

[Orcid.org/0000-0003-0206-2988](https://orcid.org/0000-0003-0206-2988).

suat.donuk@cbu.edu.tr

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için "Etik Kurul Belgesi" gerekmektedir / gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: "Benzerlik Raporu" Turnitin.com / iThenticate / İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından "Telif Hakkı Formu" imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atıf Bilgisi:

Donuk, S. (2025). II. Bayezid Dönemi Mutasavvıf Sanatçısı Cefâyî ve Menâzilü Kutbi'l-‘Ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-Sâlikîn Adlı Eseri. *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 27(Ağustos), ss. 77-95.
<https://doi.org/10.51592/kulliyat.1721957>

Sorumlu Yazar:

Suat DONUK, suat.donuk@cbu.edu.tr

Özet

Şuara tezkirelerinin bildirdiğine göre Sultan II. Bayezid dönemine mensup Cefâyî mahlaslı tek sanatçı, ilmiye sınıfına mensup Filibeli Fıstancızâde Muslihüddin Halife'dir. Son zamanlarda tespit edilen *Dekâiku'l-hakâik* adlı eser, Sultan II. Bayezid döneminde yaşamış Cefâyî mahlaslı mutasavvıf bir sanatçıya aittir. II. Bayezid'e sunulan *Dekâiku'l-hakâik*'teki ifadelerle göre Halvetiyye tarikatına mensup, Alâeddin-i Rûmî isimli bir şeyhin müridi olan Cefâyî, eserini yazdığı 29 Kasım 1484 tarihinde ileri yaştadır. Columbia Üniversitesi Kütüphanesi No. MY Or 477'de kayıtlı *Menâzilü Kutbi'l-ârifin ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* adlı eser de Sultan II. Bayezid dönemine mensup Cefâyî mahlaslı bir müellife aittir. Halvetiyye tarikatına mensup bu müellif eserini II. Bayezid'e ithaf etmiştir. Aynı hükümdar dönemine ve aynı tarikata mensup olmaları hasebiyle bu iki Cefâyî muhtemelen aynı kişidir. *Menâzilü Kutbi'l-ârifin ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'in mukaddimesindeki anlatımlara göre Cefâyî'nin asıl adı Pîr Hüseyin b. Pîr Hasan Halvetî'dir. 15. yüzyılın ikinci yarısında yazılan *Menâzilü Kutbi'l-ârifin ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* tasavvuf ehline manevî mertebeleri aşır mana kutbu olmaları için lazım olan bilgileri ve okumaları gereken duaları sunmak için yazılmıştır. Mensur tarzda yazılmış eserin metnine yazara ait manzumeler serpiştirilmiştir. Dil ve üslubu tasavvufî terimlerin açıklandığı yerlerde ağır ve tumpuraklı, müritlere bilgi verilen kısımlarda sadedir. Bu makalede tezkirelerde hakkında bilgi bulunmayan Cefâyî mahlaslı Hüseyin b. Hasan Halvetî'nin hayatı hakkında bilgiler verilmiş, *Menâzilü Kutbi'l-ârifin ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* adlı eseri tanıtılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Cefâyî, Menâzil, 15. Yüzyıl, Sultan II. Bayezid

Abstract

According to biographical dictionaries of poets (şuara tezkires), there was an artist with the pen name Cefâyî during the reign of Sultan Bayezid II. This author, belonging to the scholarly class, was identified as Filibeli Fıstancızâde Muslihüddin Halife. Recently, a work titled *Dekâiku'l-hakâik* has been attributed to a Sufi author named Cefâyî, who lived during the reign of Bayezid II. According to statements in *Dekâiku'l-hakâik*, which was presented to Bayezid II, Cefâyî was of advanced age when he completed his work on November 29, 1484. He was affiliated with the Halvetiyye Sufi order and was a disciple of a sheikh named Alaeddin-i Rûmî. Another work, *Menâzilü Kutbi'l-ârifin ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*, registered in Columbia University Library (No. MY Or 477), is also attributed to an author named Cefâyî from the same period. This Halvetiyye-affiliated author dedicated his work to Sultan Bayezid II. Since both figures belonged to the same era and the same Sufi order, it is highly likely that they were the same person. According to the introduction of *Menâzilü Kutbi'l-ârifin ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*, Cefâyî's real name was Pîr Hüseyin b. Pîr Hasan Halvetî. Written in the second half of the 15th century, *Menâzilü Kutbi'l-ârifin ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* was composed to provide Sufi disciples with the necessary spiritual knowledge and prayers to achieve mystical ranks. The text, written in prose, also contains poetic verses composed by the author. The language and style are elaborate and ornate in sections where Sufi terminology is explained, whereas they are plain and straightforward in parts intended to inform the disciples. This article introduces the biographical information of Hüseyin b. Hasan Halvetî, known as Cefâyî, who is not mentioned in traditional biographical dictionaries, and presents *Menâzilü Kutbi'l-ârifin ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* to the academic world.

Key Words: Cefâyî, Menâzil, 15th Century, Sultan Bayezid II

GİRİŞ

Yazma eser kütüphanelerinde isminde “menâzil” kelimesi bulunan çok sayıda Türkçe kitap yer almaktadır. Söz konusu bu eserlerin çoğunluğu ilgili kelimenin “mola, konak yeri; daire; ev, (ay için) evre” anlamlarına gelen “menzil” sözcüğünün çoğulu olması (Mutçalı 1995: 877) nedeniyle coğrafya konuludur. İsminde “menâzil” kelimesini ihtiva eden Türk-İslam edebiyatına mensup eserlerden bazıları ise tasavvufî içeriklidir. Tasavvufta müritlerin nefis terbiyesinin mertebelerle izah edilmesi ve tasavvufî karmaşık inanç ve kabullerin genellikle yolculuk metaforuyla anlaşılır kılınmaya çalışılması “konak, daire, evre” anlamlarını barındıran “menzil” kelimesini bu türdeki eserler için kullanışlı kılmaktadır. Nitekim Şemseddin Sivâsî’nin (ö. 1006/1597) 993/1585 tarihinde telif ettiği *Menâzilü’l-ârifîn* adlı Türkçe mensur eseri dört bölüm hâlinde tasavvufun temel ilkelerinden “nefsi tanımak” “Rabb’i tanımak” “dünyayı tanımak” ve “ahireti tanımak” evrelerini izah etmeye çalışmaktadır (Göztepe ve Yıldırım 2017: 31). Üsküdarlı Aşkî (ö. 984/1576), *Menâzilü’s-sâlikîn* isimli mesnevisinde tasavvuf ehlinin Allah’a ulaşmak için takınması gereken hâlleri ve sergilemesi gereken davranışları anlatmaktadır. Kişinin nefisini idrak etmesi ve gönül aynasını her türlü kirden temizlemesi gerektiğini, ancak aşk ile fenâfillâha ulaşabileceğini ifade etmektedir. Tasavvufun temelini oluşturan anâsır-ı erba‘a, mevâlid-i selâse, insân-ı kâmil, vahdet-i vücûd gibi kavram ve olgulara da değinmektedir (Odunkıran ve Alpaydın 2013: 174; Yazar 2012). Türk edebiyatında isminde “menâzil” kelimesi geçen tercüme nitelikli eserler de vardır. Mehmed Muizzüddin Celvetî’nin (ö. 1033/1623 [?]) *Menâzilü’s-sâlikîn Tercümesi*, Kâşânî’nin (ö. 736/1335) Herevî’ye (ö. 481/1089) ait *Menâzilü’s-sâirîn*’in şerhine dayanan *Şerhu Menâzili’s-sâirîn* adlı eserinin Türkçeye çevirisidir. Burada Kâşânî’nin eserinden seçilmiş bölümlerinde yer alan *keşf*, *tecelli*, *fena*, *beka*, *vahdaniyyet*, *ehadiyyet* terimlerine ışık tutulmaktadır (Tan 2011: 106-107).

İsminde “menâzil” sözcüğü bulunan tasavvuf muhtevalı eserlerden biri de Sultan II. Bayezid dönemi sanatçısı Cefâyî Pîr Hüseyin b. Pîr Hasan Halvetî’nin (ö. [?]) *Menâzilü Kutbi’l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi’s-sâlikîn*’idir. Mensur bir eser olan *Menâzilü Kutbi’l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi’s-sâlikîn*’in ünik nüshası Columbia Üniversitesi Nadir Kitaplar ve El Yazmaları Kütüphanesi numara MY Or 477’de kayıtlıdır. Bu makalede şüara tezkirelerinde hakkında herhangi bir malumat bulunmayan Cefâyî Hüseyin b. Hasan Halvetî hakkında eserlerinden istihrac edilen bilgiler sunulacak, Cefâyî Hüseyin’in *Menâzilü Kutbi’l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi’s-sâlikîn* adlı eseri tanıtılacak, örneklem oluşturması gayesiyle *Menâzilü Kutbi’l-ârifîn* mukaddimesinin çevriyazılı metni ilim âlemiyle paylaşılacaktır.

1. Cefâyî Hüseyin b. Hasan Halvetî

15 ve 16. yüzyıl şüara tezkirelerinde Cefâyî mahlası kullanan iki müelliften söz edilmektedir. Sehî Bey (ö. 955/1548) *Heşt Bihişt*’te “Mevlânâ Cefâyî” maddesinde;

“Merhum Sultan Bâyezîd zamanında Sarây-ı Âmire’ye hoca olmuş ve oradaki oğlanları okutmuştur. İlim ehliendir. Çok görmüş, geçirmiş, ihtiyar kimseydi. Çok maâriife sahip, nazm mülkü kendisine yol olmuş kimseydi. Kendisi şiir üslubunu ve nazım kaidelerini iyi bilir, bu yolda üstad olup bu işe yeni başlayan kişileri irşad ederdi (Sehî Bey 1998: 170-171).”

demektedir.

Âşık Çelebi (ö. 979/1572) *Meşâirü’ş-şuarâ*’da “Cefâyî” başlığı altında;

“*Filibe’ dendür. Fıstancıoğlu dimekle ma’rûf Muslihuddin Halife dirlerdi... Müftî Sa’dî Çelebi Efendi İstanbul kâdîsi iken niyâbet ü kitâbet ve Kâdiasker Muhyiddin Efendi hizmetinde iken Edirne’de sarây ta’lîmi ile hizmet itdi. Âhir tarîkı ile mülâzım oldu ve kâdî olup niçe yire hâkim oldu. Âhir-i vaktinde idmân-ı hamr ile mübtelâ oldu. Akl ü idrâkden bîgâne olup nekbet ü zillet ile âşinâ oldu. Arkadiye kazâsı virildükde hakkında rikâb-ı hümâyûna ruk’alar sunuldu ve a’dâsı kâdiasker efendiye iledüp ağzın kokıtmak birkaç def’a oldu. Ba’dehu merdûd olup gâh ba’zı kasabâtda imâmet ü cihet ihtiyâr itdi ve gâh bî-ser ü sâ mân olup terk-i ser ü kâr itdi. Âhir-i ömri seb’ine yitmişdi ki yine Filibe’de kûşe-i zilletde bir selîta vü acûze câriyesi derdinden cân virdi. Ba’zı fende üstâdum idi. Haylî kasd itdüm, islâhı muhâl ve salâhı adîmü’l-ihtimâl oldu (Âşık Çelebi 2010: II/467-468).*”

bilgilerini vermektedir.

Kınalızâde Hasan Çelebi (ö. 1012/1604) ise Cefâyî mahlaslı iki sanatçıdan söz etmektedir. Bunlardan ilki hakkında;

“*Filibe’ dendür. Mestancıoğlu dimekle meşhur idi... Merhûm Sa’dî Çelebi Efendi İstanbul kâdîsi oldukda niyâbet ü kitâbetin ve kâdiasker merhûm Muhyiddin Çelebi’nün çok hizmetin iderdi. Edirne’de olan sarây hâceliğinden mülâzım oldukdan sonra tarîk-ı kazâya âzim olup Rûmili’nde niçe şehre kâdî ve hâkim olmuş idi. Lâkin idmân-ı hamra mübtelâ ve âlûde-i fisk u hevâ olmagın bir iki def’a ser-hoş tutulup azl-i ebedî olunup mansıbdan me’yûs olıcak bî-ser ü sâ mân seyâhat ile me’nûs olup âhir envâ’-ı zillet ile âhirete rihlet itdi (Kınalızâde Hasan Çelebi 1989: I/254).*”

cümlelerini sarf etmektedir. İkinci Cefâyî başlığında ise “Sultan Bâyezîd zamânında sarây-ı sa’âdet-makarr ü celâlet-mekânun hâcesi idi. Nazm u şi’rde seyyâh-ı mesâlik olmağla çok maâriife mâlik olmuş idi. Ammâ şi’rinde halâvet yokdur (Kınalızâde Hasan Çelebi 1989: I/254-255).” ifadelerini kullanmaktadır.

Bu bilgi ve değerlendirmelere göre Sehî Bey II. Bayezid devrinde yaşamış ilmiye sınıfından bir şairi işaret etmekte, Âşık Çelebi Filibeli Fıstancıoğlu Muslihiddin Halife adlı gene ilmiyeden bir müelliften söz etmekte, Kınalızâde Hasan Çelebi ise bu iki tezkire yazarının anlatımlarını ayrı ayrı alarak iki Cefâyî’nin olduğunu yazmaktadır. Kınalızâde’nin kaydettiği yakın zamanda yaşamış bu iki şahıs muhtemelen aynı kişidir. Sehî Bey’in kullandığı genel ifadeler Kınalızâde’yi yanıltmış olmalıdır. Nitekim Sadeddin Nüzhet Ergun (ö. 1946) da bu hususta “*Bize göre Cefâyî iki değil birdir. Bayezid*

devrinde saray hocası olan ve ihtiyarken ölen Cefâyî, saray hocalığı eden ve 941'de (M. 1534) ölen Filibeli Cefâyî'dir. Ve Hasan Çelebi, *Sehi'nin mübhem ifadesinden dolayı yanılmıştır* (Ergun 1936: II/916).” demektedir.

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü de *Kınalızâde Tezkiresi*'ndeki bilgileri kullanmak suretiyle Cefâyî mahlaslı iki sanatçının maddelerine yer vermektedir. Sözlük, II. Bayezid dönemi şairlerinden müderris Cefâyî (Bülbül 09.03.2025) ve 1473 yılında doğup 1543'te vefat etmiş Fıstancıoğlu/Mestancıoğlu Muslihuddin Cefâyî (Kılıç 09.03.2025) olmak üzere iki şaire değinmektedir.

Bu değerlendirmelere göre Sultan II. Bayezid devrinde yaşamış bir Cefâyî varken son dönemlerde yazma eserler üzerine yapılan çalışmalar sayesinde aynı dönemde yaşamış aynı mahlaslı bir şair daha tespit edilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Koleksiyonu 1782 numarada kayıtlı *Dekâikü'l-hakâik* adlı eser de Cefâyî mahlaslı bir müellif tarafından kaleme alınmıştır. Cefâyî mukaddimede “*Fî Medh-i Pâdişâh-ı Âlem-ârâ-yı Cihân-mutâ' ... Sultân Bâyezîd İbn Mehemmed Hân ... (21b)*” başlığıyla Sultan II. Bayezid'i övmekte, hatimede ise;

Pâdişâh adına çün düzdüm bunu
Yâ Rab it luft u melâhat mahzeni (156a)

beytiyle *Dekâiku'l-hakâik*'ı dönemin hükümdarına sunduğunu belirtmektedir. Vezir Ahmed Paşa hakkında bir medhiyeye de yer veren şair;

Bende-i âciz fakîr-i dil-figâr
Pîr ü üftâde garîb ü nâmdâr

Âlem-i mülk içre çok kıldum sefer
Görmedüm halk içre hakkânî nazar

Sonra ehlullâha varmagı taleb
Eyledüm ol fenne çok çekdüm ta'ab

Tâ küdüretten musaffâ ola dil
Eyledüm nefsün hevâsın muzmahil (28b)

Bes meşâyih zümresinden bir ere
Bir ferîdü'l-asr-ı şâh-ı servere

Çün irâdât idüben oldum mürîd
Misli bulunmadı kim oldı ferîd

Kim Alâeddin-i Rûmîdür o merd
Zümre-i irfân içinde oldı ferd (29a)

beyitleriyle eseri yazdığında yaşlı olduğunu, [eskiden] sıradan bir yaşantısı varken tasavvufa yöneldiğini, nefsin terbiyeyle uğraştığını, Alâeddin-i Rûmî adlı bir şeyhin müridi olduğunu ifade etmektedir.

Şakâiku'n-nu'mâniyye'de Sultan II. Bayezid devri şeyhleri sıralanırken “Şeyh Alâeddin Halife” başlığında “Merhum, asker taifesinden iken daha sonraları Şeyh Alâeddin Abdal'ın hizmetine girerek onun yanında Halvetiyye tarikatını öğrendi... İstanbul'da bir zaviye yaptırarak müridlerin eğitimiyle meşgul oldu (Taşköprülüzâde Ahmed Efendi 2019: 580).” bilgileri verilmiştir. Cefâyî'nin Alaeddin-i Rûmî dediği şahsın *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'de adı geçen Halvetiyye Şeyhi Alaeddin Halife olması muhtemeldir. Nitekim Cefâyî'nin eserinde mensubu olduğu tarikatın Halvetiyye olduğunu ima eden şu şekilde beyitlere rastlanmaktadır:

Kesb-i isti'dâd idüp andan tamâm
Olmışam râh-ı tarîkatda benâm

Niçe kez halvet çeküp ol pîrden
Hâsıl itdüm şevk u zevk ol mîrden (29b)

Cefâyî, aşağıdaki beyitlerinde ise eseri hakkında bilgi vermektedir. Beyitlerdeki verilere göre Cefâyî'nin *Dekâiku'l-hakâik*'ı Arapça bir eserden tercüme etmek suretiyle yazdığı, 10 Zilka'de 889 (29 Kasım 1484) tarihinde temize çektiği anlaşılmaktadır. Zira beyitlerde şair, eseri Nesr-i Tâzî'den nazm eylediğini, kitabın tarihinin *dat, fe, tı* harflerinden oluştuğunu ve eserin “zilka'denün onıncısı günü derc olup beyaz üzre sükûn buldu”ğunu bildirmektedir. Nitekim ebced hesabına göre *dat* (ض), *fe* (ف) ve *tı* (ط) harflerinin toplamı (800+80+9) Hicrî 889 yılına işaret etmektedir.

Nesr-i Tâzîden bunı nazm eyledüm
Tab' kuvvet virdügince söyledüm

Dat u fe vü tı hisâb-ı ber-karâr
Bu kitâbun târîhidür âşikâr (155b)

Râst zilka'denün onıncısı gün
Derc olup buldı beyaz üzre sükûn (156a)

II. Bayezid devrinde yaşamış, Halvetiyye tarikatına mensup Cefâyî'nin 3276 beyitten örülü bu tasavvufi eserinin metni ve gramer incelemesi bir yüksek lisans tezine konu olmuştur (Güzeldir 1995).

Makale konusu *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* adlı eserin mukaddimesinde yazar şöyle demektedir:

Ammâ ba'dü kâle el-fakîrû'l-hakîr hâdimü'l-fukarâ ve efdalü'l-bülegâ ve mefharü'l-fusahâ ve emlahü'ş-şu'arâ ve 'ârifü'l-hükemâ, sâhibü'n-nazm ve'n-nesr Pîr Hüseyin bin Pîr Hasan Halvetî el-müştehir bi-Cefâyî ahsena'llâhu 'avâkıbehü ve hatema'llâhu lehu bi'l-hüsna,¹ bu du'â-gû-yı fakîr tâlib-i râh-ı hakikat ve râgıb-ı mâh-ı tarikat ekmelü'l-kümmelîn ve

¹ “Allah onun akıbetini hayırlı, sonunu güzel kılsın.”

*kıdvetü't-tâlibîn, sultânü'l-ârifîn, seyyidü's-selâtîn, emîrû'l-mü'minîn gıyâsü'l-İslâm ve ve'l-Müslimîn, sultân bin sultân ve'l-hân bin hân, Sultân Bâyezîd Hân bin Mehemmed Hân hullidet hilâfetühü ve übbidet devletühü ve zâde şevketühü ve rafe'a haşmetühü.*²

Kit'a

*Sultân-ı berr ü bahr u selâtîn-i tâc-bahş
Keyhüsrev-i zamâne vü şâh-ı cihân-penâh
İskender-i mü'eyyed-i sâhib-kırân-ı 'asr
Dârâb-ı mülk ü devlet ü dîn sâye-i İlâh*

*Ve pâdişâh-ı 'âlem-penâh hidmetinün 'âlî dergâhına tuhfetü'l-fakîri'l-hakîr bu risâleyi cem'
itdüm ki ol 'âlî hazrete lâ'ik olup nüsha-i şerîf ve kavâ'id-i latîf, misbâh-ı kavânîn-i hikmet
ve miftâh-ı hazâ'in-i haşmet ve evrâd-ı 'âlem-i gayb-ı hidâyetdür (1b-2b).*

Bu ibarelere göre *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'i Cefâyî mahlaslı Pîr Hüseyin b. Pîr Hasan Halvetî kaleme alıp Sultan II. Bayezid'e ithaf etmiştir. Bu makalenin önceki cümlelerinde tezkirelerin bildirdiği ilmiye sınıfından Filibeli Fıstancıoğlu Muslihiddin Halife dışında Sultan II. Bayezid döneminde yaşayan, II. Bayezid'e sunduğu *Dekâiku'l-hakâik* adlı bir eseri olan, tasavvuf ehli, muhtemelen Halvetiyye tarikatına mensup bir müellifin olduğu belirtilmişti. *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* ve *Dekâiku'l-hakâik* adlı eserlerin sahipleri Sultan II. Bayezid devrine mensup olup eserlerini bu hükümdara ithaf etmeleri, mutasavvıf olmaları ve Halvetiye tarikatına mensup bulunmaları yönleriyle benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan iki şahıs muhtemelen aynı kişidir. Ayrıca *Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* ve *Dekâiku'l-hakâik*'in mukaddimesinde yazar “*efdalü'l-bülegâ ve mefharü'l-fusahâ ve emlahü'ş-şu'arâ ve 'ârifü'l-hükemâ, sâhibü'n-nazm ve 'n-nesr (2a)*” ibareleriyle kendisinin şairlik yönünü de vurgulamaktadır. Yazar, bu vurguyla manzum bir eser olan *Dekâiku'l-hakâik*'i kastetmiş olabilir.

Bu bilgiler ışığında Sultan II. Bayezid döneminde Filibeli Fıstancıoğlu Muslihiddin Halife dışında Cefâyî mahlaslı bir sanatçının daha var olduğu, ikinci şahsın isminin Pîr Hüseyin b. Pîr Hasan Halvetî olduğu, Alaeddin-i Rûmî adlı Halvetî bir şeyhe intisap ettiği, *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* ile *Dekâiku'l-hakâik* adlarında biri mensur biri de manzum olmak üzere iki eserinin bulunduğu, eserlerini Sultan II. Bayezid'e ithaf ettiği, *Dekâiku'l-hakâik*'i temize çektiği 10 Zilka'de 889 (29 Kasım 1484) tarihinde ileri yaşlarda olduğu dikkate alındığında, 15. yüzyılın ilk yarısında doğduğu söylenebilir.

² “Hilafeti sonsuz, devleti ebet, şevketi ziyade, haşmeti yüce olsun.”

1. Menâzilü Kutbi'l-Ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn

1.1. Adı

Hüseyin b. Hasan Halvetî eserin mukaddimesinde “*Ve cânib-i Rûhü'l-kuds'den ilhâm-ı vahy-i rabbânî şöyle vukû' buldı kim bu tertîb bi'l-asâle ve terkîb-i risâle Menâzilü Kutbi'l-Ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn diyü ad virdüm (1b).*” demektedir. Bu cümleye göre eserin adı *Menâzilü Kutbi'l-Ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'dir. Yazma nüshanın ser-levhasında eser adı “*Hâzâ Kitâbü Menâzili Kutbi'l-Ârifîn ve Menâzili Ashâbi's-sâlikîn*” biçiminde yazılıdır. Burada eser ismi Arapça bir cümle içerisinde verilmiştir. Ayrıca “mefâzilü” kelimesi sehven “menâzilü” olarak yazılmıştır. Eserin tam ve doğru hâli *Menâzilü Kutbi'l-Ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'dir. Kütüphane katalogunda ise eser adına yer verilmemiştir.

1.2. Yazarı

Menâzilü Kutbi'l-Ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn'in yazarı yukarıda “1. Cefâyî Hüseyin b. Hasan Halvetî” başlığında ayrıntılı bir biçimde üzerinde durulduğu üzere Sultan II. Bayezid dönemi mutasavvıf müelliflerinden Cefâyî Hüseyin b. Hasan Halvetî'dir.

1.3. Eserin Nüshası ve Yazılış Tarihi

Menâzilü Kutbi'l-Ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn'in ünik nüshası, Columbia Üniversitesi Nadir Kitaplar ve El Yazmaları Kütüphanesi No. MY Or 477'de bulunmaktadır. Yazma nüsha, 161 x 116 mm dış ve 110 x 69 mm iç ebatlarındadır. Şemseli miklepli, yaprak motifli altın yaldızlı şemseli, zencirekli, karton üzerine kırmızı meşin ciltlidir. İlk sayfasında sadece “tarîkat” kelimesi yazılıdır, bunun dışında ilk üç sayfası boştur. 11 satırlı 176 varaktır. Aharlı, su yolu filigranlı, saman rengi kâğıt kullanılmıştır. Özenli, okunaklı bir harekeli nesih hat ile yazılmıştır. 1a-143a varakları yaldızlı çift kuzulu, 143b-162a varakları tek kırmızı çizgi, 162b-164b yaldızlı çift kuzulu cetvelli; diğer varaklar cetvelsizdir. Takibe kaydı vardır. Söz başları kırmızı, diğer yerler siyah mürekkeple yazılmıştır. Önemli görülen yerlerin üzeri kırmızı çizgi ile çizilmiştir. 71a varağında Seyyid Hamdullah isimli bir şahsa ait bir mühür ve 1212 (1797-98) senesini işaret eden bir kayıt, 90a varağına gelen yere konulmuş, nüshaya ait olmayan bir kâğıtta Şâzeli Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmed Emin'e ait bir mühürle Ramazan 1292 (Ekim 1875) tarihli bir kayıt vardır. Nüsha, fiziksel kondisyon olarak iyi durumdadır.

Baş: Hâzâ kitâbu Menâzili Kutbi'l-Ârifîn ve Menâzili Ashâbi's-sâlikîn

Son: Ve gafele 'an zikrihi'l-gâfilûn ve sellim teslîmen kesîren dâimen

Menâzilü Kutbi'l-Ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn'in mukaddimesinde ve bitiminde herhangi bir yazım tarihi bildirilmemiştir. Yukarıda *Menâzilü Kutbi'l-Ârifîn* ile *Dekâiku'l-hakâik*'in aynı müellife ait olabileceği ifade edilmişti. *Dekâiku'l-hakâik*'in yazılış tarihi 10 Zilka'de 889 (29 Kasım 1484) olduğuna

göre *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'in 15. yüzyılın ikinci yarısında yazıldığı söylenebilir.

Yazma nüshanın 71a sayfasında Seyyid Hamdullah isimli bir şahsa ait bir mühür ve 1212 (1797-98) senesini işaret eden bir tarih kaydı vardır. Ayrıca kâğıt ve hat özelliklerinden dolayı yazmanın ortasına sonradan konulduğu anlaşılan iki varaklık bir kâğıtta Şâzeli Dergâhı Şeyhi Hacı Mehmed Emin'e ait bir mühür ve Ramazan 1292'yi (Ekim 1875) gösteren bir kayıt bulunmaktadır. Ancak bunlar muhtemelen ya müstensih ya da mütemellikler tarafından yazılmış tarihlerdir. Eserin yazılış tarihiyle alakaları bulunmamaktadır.

1.4. Yazılış Nedeni

Cefâyî Hüseyin Efendi mukaddimede sebab-i telif amacıyla şu cümleleri sarf etmektedir:

“Ve hânkâh-ı kazâ-yı lâhûtî ki ‘âlem-i kudsî ve devlet-hâh-ı rızâ-yı riyâz-ı nâsûtî ki ‘âlem-i ünsî, biri ‘âlem-i hakâ'ik-ı ilâhîdür ve biri ‘âlem-i dakâ'ik-ı nâ-mütenâhîdür ki ‘âlem-i ilâhî bi-hasebi'l-isti'dâd mehbû-ı envâr-ı ma'nâdur, ‘âlem-i melekûtdur, hakîkaten. Ve biri ki bi-nesebi'l-istişhâd merbû-ı esrâr-ı sûrîdür ki ‘âlem-i şehâdetdür, mecâzen. Pes bu iki ‘âlemüñ islâhında iki berzah vâki' olmuştur ki ehlu'llâh tarîkınca sülûk itse eger selâtin ve eger 'urefâ teshîr-i kulûb ve teshîr-i memleket [ve] mâl ü menâl ve câh u celâl ve haşmet ü ta'zîm sâhib[i] olup ve hidmetin farz-ı 'ayn bilüp 'âlem halk[ı] tufeyl olur kim hakâ'ik-ı ilâhîden menzildür. Belki zamânla kutb-ı ma'nâ olup 'âlem-i mülke ve 'âlem-i melekûta mutasarrıf olup 'âlem-i ervâh[ı] teshîr ider, bi-emri'llâhi te'âlâ. Ve seb'a-i seyyâreyi teshîr ider, sâhib-kırân-ı 'âlem olur, nitekim İskender-i Zü'l-karneyn gibi (2b-3a).”

Yazarın burada ifade ettiğine göre kudsî ve ünsî olmak üzere iki âlem vardır: Birisi mecâzî birisi ise hakîkîdir. İki âlemin ıslahında iki berzah vardır. Tarikat ehli bu iki yola girerse kalplere ve ülkelere hükmeder. Belki zamanla mana kutbu olup maddî ve mânevî âleme hâkim olur. İskender-i Zülkarneyn gibi yedi gezegene hükmedip bütün dünyayı ele geçirir. İşte Cefâyî Hüseyin Halvetî *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'i tarikat ehline mana kutbu olabilmeleri için gerekli bilgileri ve okumaları lazım gelen vird-i şerifleri vermek maksadıyla yazmıştır.

1.5. Muhtevası

Makale konusu eser Arapça bir münâcât ve yine Arapça bir naat ile başlamaktadır. Türkçe devam edilen kısımda Cefâyî Hüseyin Halvetî Efendi kendisini tanıtip dönemin hükümdarı Sultan Bayezid İbn Sultan Mehmed Han'ın övgüsüne geçmektedir. Cefâyî, Sultan Bayezid'i methettiği bir kıtaya yer verdikten sonra *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'i sultanın yüce dergâhına hediye ettiğini belirtmektedir. Eserin ismini bildirdikten sonra sebab-i telife geçmektedir. Kitabının makale adını verdiği yedi bölümden meydana geldiğini dile getirip makalelerin içeriğini şu şekilde ifade etmektedir: Birinci makale Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e gelince ma'nâ kutbu olan peygamberleri; ikinci makale Hz. Muhammed'den sonra [gelen mana kutbu] olanları, teyessürlerini, gayb erenlerinin onlara itaat

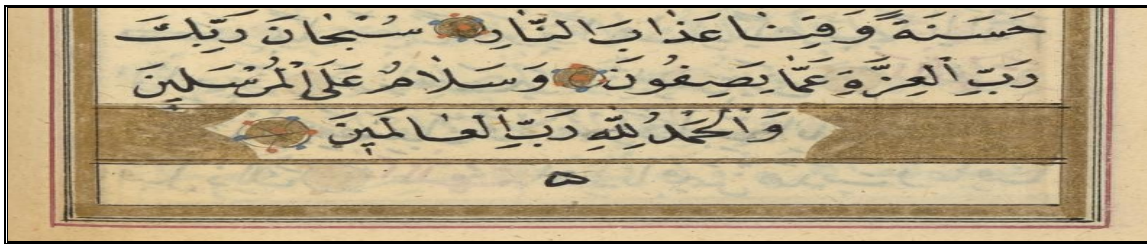
şeklini; üçüncü makale gayb erenlerinin dua tasarruflarını ve her makâma yardım etmesini; dördüncü makale tasavvuf yoluna girenlerin gayb erenleri mertebesine ulaşip mertebeleri aşip onlarla alaka kurmasını; beşinci makale esmâülhüsânın özelliklerini, maddî ve mânevî âlemlerde etkilerini; altıncı makale maddî ve mânevî âlemlerin berzahında etkisi olan daireleri; yedinci makale Hz. Muhammed'in onunla mertebeler aştığı sûreleri ve duaları beyan eder (1b-3b).

Cefâî Hüseyin bölümlerin muhtevasını açıkladıktan sonra mukaddimeyi bitirip birinci makaleye başlamaktadır (3b). Burada mana kutbu olan on iki peygamber hakkında bilgi verdikten sonra İkinci Makale'ye (9b) geçmektedir. İkinci makalede “Kutb-ı râbî‘ dördüncü iklimde kadem-i İdrîs’dedür aleyhi’s-selâm, ismi Abdülkâdir’dür (10b).” örneğinde olduğu gibi yedi iklimde (kıtada) Hz. Peygamber’den sonra gelmiş mana kutbu şahsiyetlerin isimlerini vermektedir. Üçüncü makalede (16b) “Yedinci tabaka erenleri, Nukabâ dirler. Anlar üç yüz şahıdır (17b).” örneğindeki gibi gayb erenlerinin kimler olduğunu ve virdlerinin (dualarının) neye fayda ettiğini izah etmekte, bölüm sonunda bu erenlerin dualarını sıralamaktadır. Burada gayb erenlerinden Kutbu’l-aktâb (31a); İmâmeyn-i Kutbu’l-aktâb (37b); Yediler (33a); Kırklar (34a); Evtâd, Nücebâ, Nukabâ, Melâmiyye (35b) duaları vardır. Ayrıca Hâcet Duası (28b), gayb erenlerinin bulunduğu tarafı gösteren bir daire çizimi (30b) ve bu dairenin şerhi (29b) bulunmaktadır. Dördüncü makale (36b) gayb erenlerinin mertebelerine erişip onlarla alaka etmeyi, bunun olabilmesi için de salât-ı rûz-ı şenbe (37a), salât-ı şeb-i pençşenbe (40b), salât-ı işrâk (42b) gibi kılınması gereken namazları ve evrâd-ı subh (43b), kutbu’l-aktâb ve Hz. Hızır virdi (duası) (47b), esmâülhüsânâ (49b) gibi evrâdı (duaları) anlatmaktadır.

Esmâülhüsânâ duasının bitiminde;

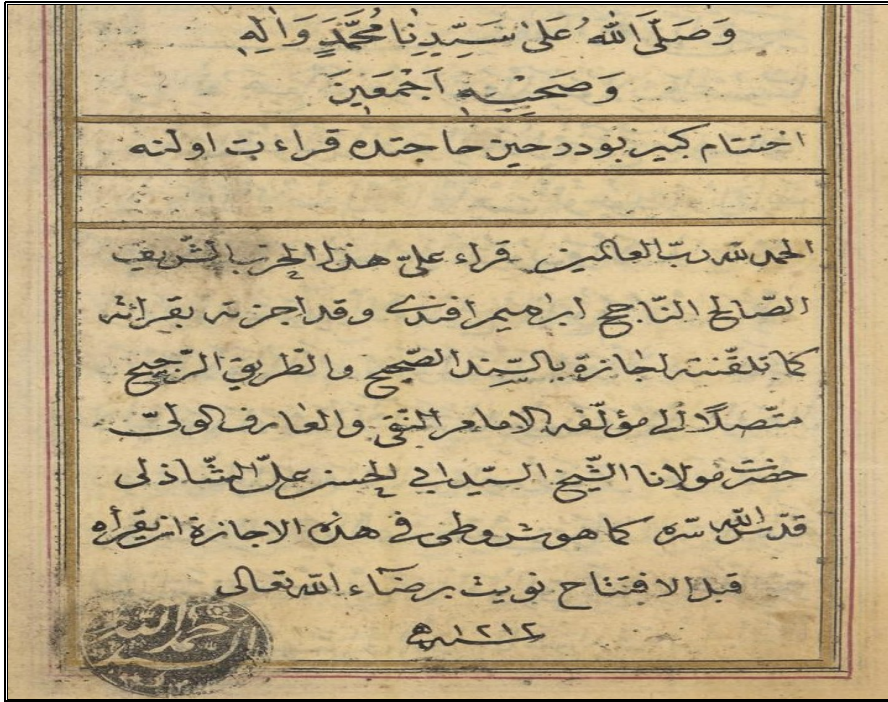
“Ve bu evrâddan sonra Yâsîn sûresin okıya. Ve İzâ Vaka‘ati’l-vâki‘atü sûresin okıya. Ve işrâk namâzın kıla, on iki rek‘at. Ve ba‘dehu zâkir ise öyleye dek zikr ide. Ve sâhib-i esmâ ise esmâya meşgûl ola. Ve öyle namâzın kılıcak Tebâreke sûresin okıya. Ve ikindiye kılıcak ‘Amme sûresin okıya. Ahşamı kılıcak secde-i Elif Lâm Mim ve Duhân Hâ Mim ve İhlâs ve Mu‘avvezeteyn okıya. Bir lahza meşgûl ola, andan sonra uyuya. Evrâd budur: ... (52b)”

cümlesiyle isimsiz bir Arapça duaya başlamaktadır. Bu dua 53b sayfasının sonunda bitmektedir. Duanın bitimindeki “Ve’l-hamdü li’l-lâhi Rabbi’l-‘âlemîn” ibaresi bölüm başlarının yazıldığı çerçeveye alınmış, çerçevenin altında kalan bir satırlık boşluğa basit bir gülbezek motifini konmuştur (bk. Resim 1).

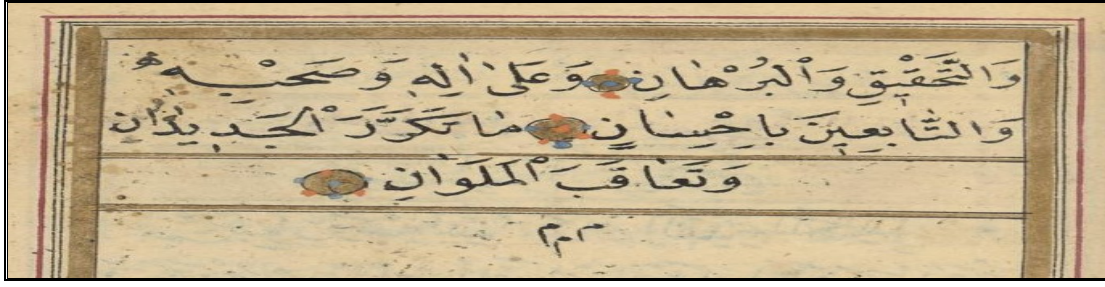
Resim 1

Bundan sonra gelen üç sayfa (54a-b, 55a) boştur. 55b varağında ser-levha açılmış, başlık çerçevesine besmele yazılıp âyet-i kerîmeler ve Arapça münâcâtlarla örülü bir vird-i şerife yer verilmiştir. Bu virdin bitiminde “Hâzâ Hizbü’l-felâh li-Ebi’l-Hasen eş-Şâzelî *kuddise sırruh* (66a)” başlığı ile başka bir duaya başlanmıştır. Bu vird-i şerif 66b’de bitmiş, başlığı bulunmayan yeni bir duaya geçilmiştir. 68a’da biten duadan sonra 68b’de yine isimsiz bir virde başlanmış, 70a sayfasında adsız başka bir duaya yer verilmiştir. 71a’da biten bu duanın sonunda “İhtitâm-ı kebîr budur, hîn-i hâcetde kırâat olına.” yazısından sonra Ebü’l-Hasen eş-Şâzelî’nin bu duasının telkini hususunda İbrahim Efendi adlı bir kişinin izni olduğunu bildiren 1212 (1797-98) tarihli bir icazet kaydı ve yanında Seyyid Hamdullah yazılı bir mühür vardır (bk. Resim 2).

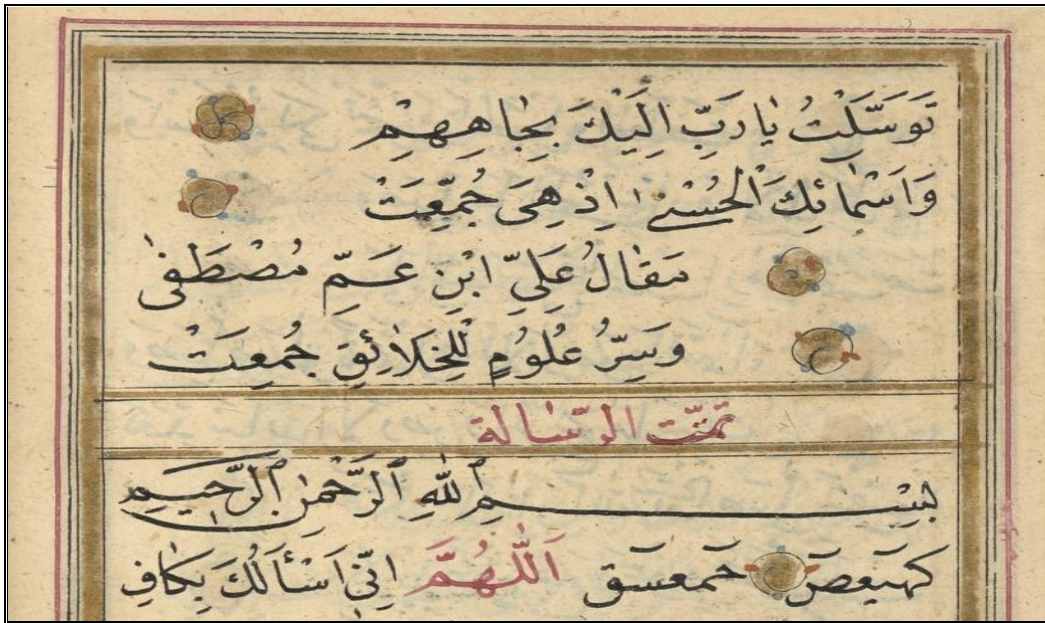
Resim 2

Genellikle eserlerin sonuna konulan icazet kaydı ve mühre rağmen kitap “Hâzâ İ’tisâmu’l-evrâd li’ş-Şeyh Ebi’l-Hasen Alî eş-Şâzelî (71b)” başlığıyla münâcat ve âyetlerle örülü, öncekilere benzer bir Arapça dua ile devam etmektedir. Bu duanın bitimine (73a) “Temmet” işareti olan üç mim harfi konmuştur (bk. Resim 3).

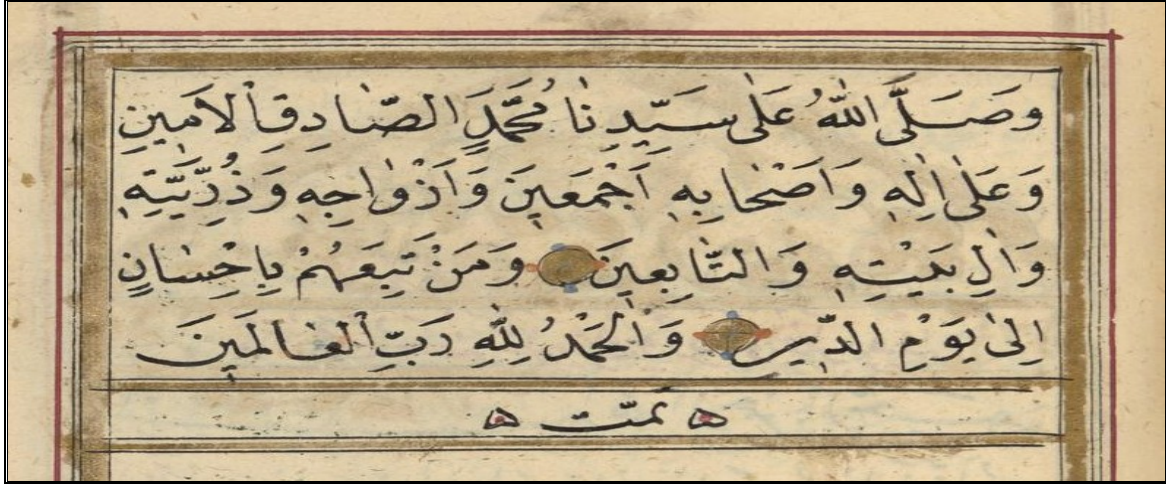

Resim 3

Eserin veya duanın tamamlandığını bildiren temmet kaydından sonra kitap bir sonraki sayfadan itibaren Şeyh Ebü'l-Hasen Şâzelî'ye ait aynı içerikteki dualarla devam etmektedir. 88b'deki Emir Sultan Münâcatı ile Ebussuud Efendi Vird-i Şerîfi dışında 73b-110b varakları arasında “Hâzâ Hizbü'l-ihticâb li'ş-Şeyh Ebi'l-Hasen Alî eş-Şâzelî (73b)”, “Kâle eş-Şeyh Seyyidî Ebi'l-Hasen eş-Şâzelî (76b)”, “Hâzâ Hizbü'n-nûr li'ş-Şeyh Şâzelî (78b)”, “Hâzâ Da'vetü Sebâseb li'ş-Şeyh es-Seyyid Ebi'l-Hasen Alî eş-Şâzelî (82b)”, “Hâze'l-hizb min Ahzâbi Seyyidî ... Şeyh Ebü'l-Hasen eş-Şâzelî (90b)”, “Hâzâ Hizbü'ş-şeyhi'l-ârif Ebü'l-Hasen el-Meşhûr (93a)”, “Hâzâ Hizbü'ş-Şeyh Seyyid Ebi'l-Hasen Alî eş-Şâzelî yüsemâ bi-Hizbi'l-lutf (96b)”, “Hâzâ Hizbü'l-'ulvî (97b)”, başlıklarıyla Şeyh Şâzelî'nin Arapça evrâdi verilmiştir. 110b varağından itibaren ise başlıksız oldukları için kim tarafından oluşturuldukları belli olmayan dualar gelmektedir (110b, 112b, 120b, 121a, 123b). Bunlardan 112b varağında başlayıp 120b'de biten duanın sonunda “Temmet er-risâle” yazılıdır (bk. Resim 4). 123b'de başlayıp 135a'a biten son başlıksız vird-i şerifin sonunda da “Temmet” yazılıdır (bk. Resim 5).

Resim 4

Resim 5

Bundan sonra Türk-İslam dünyasına mensup meşhur dinî-tasavvufî şahsiyetlerin vird-i şeriflerine geçilmektedir. Seyyid Yahya Hazretlerinin vird-i şerifleri (135b), Molla Gürânî'nin düşmanı defetmek için okuduğu dua (140a), Ebussuud Efendi'nin *Du'ânâme*'sinden bir dua (142a), Şeyhül-ekber İbn Arabî'nin bir duası (143b), Sadreddin-i Konevî'nin hastalıklar için yazdığı dua (162b) bu kısımda yer almaktadır. Kitap, *Havâss-ı Âyete'l-kürsî* risalesi (166a), Şeyh İbn Arabî'nin münâcâtı (167b), hizbi (169b) ve Fatiha duası (171b), Abdülkadir Geylânî'nin *Kenzü'l-a'zam* duasıyla (173b) sona ermektedir. Bununla birlikte *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'in burada mı bittiği yoksa yukarıda resimlerle gösterilen beş yerden birinde mi sonra erdiği net değildir.

Ayrıca Cefâyî Hüseyin Efendi'nin mukaddimede yedi bölüm olduğunu bildirdiği *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'in metninde sadece dört bölümün adı geçmektedir. Eserin mukaddimesinde muhtevası açıklanan “Esmâülhüsna'nın özelliklerini ve etkilerini” içeren beşinci makalesi, “maddî ve mânevî âlemlerin berzahında tesiri olan daireleri” beyan eden altıncı makalesi ile “çeşitli sûreler ve duaları” ihtiva eden yedinci makalesinin başlığı yer almamaktadır. 49b sayfasında Esmâülhüsna içerikli bir vird-i şerîf vardır. Ancak burada herhangi bir başlık kullanılmadığı gibi Türkçe bir izahat da yer almamaktadır. Kitabın devamında altıncı makalede olması gereken “berzaha etkisi olan daireler” ile ilgili bir anlatım bulunmamaktadır. Yedinci makalede olması lazım gelen evrâd ve dualar ise vardır. Nitekim yukarıda varak varak bildirilen içerikten görüleceği üzere esmâülhüsna vird-i şerifinden sonra kitabın sonuna kadar çoğunluğu Şeyh Şâzeli'ye ait çeşitli virdler ve dualar gelmektedir.

Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda mevcut yazmanın *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'in son üç bölümü eksik bir nüshası mı; yoksa Cefâyî mukaddimede yedi bölüm olacağını bildirdiği hâlde dört bölümle yetinip geriye kalan kısmı vird-i şeriflerle mi doldurdu, hususu belli değildir. Nitekim mutasavvıf sanatçıların edebî kaideleri gevşetmesinin rastlanabilecek bir durum oluşu ile Cefâyî Hüseyin Efendi'nin mutasavvıf olduğu hususu birlikte düşünüldüğünde ikinci seçenek de ihtimal dâhilinde olmaktadır. Kitap boyunca iki yerde metnin kesintiye uğrayıp (bk. Resim 1, 2) üç

verde (bk. Resim 3, 4, 5) temmet yazılması, ancak bunların vird-i şerifin mi, yoksa eserin mi sonunu bildirdiğinin açık olmaması da bu muğlaklığa neden olmaktadır. *Menâzilü Kutbi'l-ârifin ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'in başka bir yazma nüshası bulunduğu takdirde bu muğlaklığın açıklığa kavuşması muhtemeldir.

1.6. Dil ve Üslubu

Menâzilü Kutbi'l-ârifin ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn tarikat ehline tasavvuf konularını anlatmak için yazılmış bir eserdir. Bu yüzden bilgi verici yerlerde;

“Ammâ ricâl-i gaybden iki tâife dahi vardur. Anlarun adedin Hazret-i İzzet'den gayrı kimse bilmez. Te'addî ma'lûm degüldür. Anlarun hakkında bu hadîs-i kudsî vârid olmuşdur. ... Ya'ni Hak celle ve alâ buyurur kim niçe velilerüm vardur kim hicâbum altında, anları benden gayrı kimse bilmez. Ve anlarun emsâli dünya beglerinün mahbûb iç oğlanları gibidür, vezirler dahi bilmezler. Ve kande kaldı kim tahakküm ideler. Pes anlarun gibi efrâdı dahi Hak'dan gayrı kimse bilmez (19b).” Ve;

“Ya'ni ol kutubdur ki âlem halkına yardım ider. Ve birdir ki Allâhu Teâlâ celle ve alâ ana nazar ider, külli zamanda ve mekanda. Ve biri imâmeyndür ki anlar dâim kutbun mülâzımlarıdır, biri sağda, biri solda. Ve dahi dimişlerdür ki sol taraftaki a'lemdür, sağ taraftakinden (25a).”

örneklerinde görüleceği üzere nispeten basit bir dil ve sade bir üslûpla kaleme alınmıştır.

Ancak *Menâzilü Kutbi'l-ârifin*'in dilinin ağır, anlatımının tuntuaklı olduğu yerler de vardır. Örneğın tasavvufî terim ve kavramların açıklandığı kısımlarda dil ve üslup ağır ve süslü bir hâl almaktadır.

“İnsân-ı kâmil ki eşref-i mevcûdât-ı âlem-i âlimdür ki ekmel-i kümmel kutbu'l-ârifindür. Ve mazharu'l-hakâiki'l-müdekkikindür. Ve hikmetü'l-muvahhidîn vârisü'l-enbiyâ ve'l-mürselin ve hâtemü'l-velâyeti'l-Muhammediyye kâşif-i esrârü'l-yakındür kim hakikat-ı Muhammediyye'ye kâim-makâm vâki' olmuşdur (4b).”, “İmâmü'l-allâme el-kâmilü'l-mükemmel, vahîd-i dehruhu ve ferîd-i asruhu, fahrü'l-ârifin ve kutbu'l-muhakkikîn ve ayn-ı zâtü'l-muvahhidîn şeyhü'l-İslâm ve'l-Müslimîn eş-Şeyh Muhyi'd-dîn el-Arabî nevvera'llâhu kabrehu ve kaddese sırrahu mahbûbü'l-kulûbi't-tâhirîn Fütûhât-ı Mekkiyye'de ricâlü'l-gayb ve ervâh-ı mukaddese seyrinün beyânında esrâr-ı ilâhî derc itmişdür (10a).”

cümleleri buna emsal teşkil etmektedir.

Eserin dil ve anlatımının ağır olduğu yerlerden biri de mukaddimedir. Bu durum alışılmış bir hâl olup klasik Türk edebiyatına mensup eserlerin çoğunda mukaddimenin dil ve üslubu metnin geneline nazaran ağır ve sanatlı olur. *Menâzilü Kutbi'l-ârifin*'in mukaddimesinde geçen;

“Ve pâdişâh-ı âlem-penâh hidmetinün 'âlî dergâhına tuhfetü'l-fakîri'l-hakîr bu risâleyi cem' itdüm ki ol 'âlî hazrete lâ'ik olup nüsha-i şerîf ve kavâ'id-i latîf, mısbâh-ı kavânîn-i hikmet ve mifâh-ı hazâ'in-i haşmet ve evrâd-ı âlem-i gayb-ı hidâyetdür. Ve cânib-i Rûhü'l-

*kuds'den ilhâm-ı vahy-i rabbânî şöyle vukû' buldı kim bu tertîb bi'l-asâle ve terkîb-i risâle
... (2a-b)''*

ifadeleri bu hususa örnek olarak verilebilir.

Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn mensur bir eserdir. Bununla birlikte Cefâyî Hüseyin Halvetî, konuları ele alırken mensur metne dekoratif unsur olarak çeşitli manzumeler serpiştirmiştir. Eserin genelinde sayısı 27'yi (2a, 3b, 4b, 5a, 5b, 6a, 6b [2 adet], 7a, 7b [2 adet], 8a [2 adet], 8b, 9a [2 adet], 10a, 12b, 13a, 14a, 15a, 15b, 17b, 20b, 23a, 23b, 24a) bulan bu manzumelerden birinde Hüseyin Cefâyî, mahlasını kullanmaktadır. Cefâyî mahlası geçen manzume şudur:

Kıt'a Râst

Her ki makbûl-ı Hudâdur râst o
Oldı mir'ât-ı tecellî Hak ana

Olur ervâh-ı melâik nâsırı
Her k'ola pey-rev-i râh-ı Hudâ

Muktedâ-yı nâs olur allâm-ı gayb
Rûh-ı Kudsün mahremidür dâimâ

Oldı mahbûb-ı Hudâ kevneynde
Ârif-i merd-i hakikat reh-nümâ

Ey Cefâyî hâk-i pây ol anun
Kim ola derd-i dile dârü'ş-şifâ (14a-b)

15. yüzyılda Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn* yazıldığı devrin dil hususiyetlerini taşımaktadır. Eserin metnine bakıldığında “sav (söz), kande (nerede), kim (ki), ol (o), anı (onu), birle (ile), taşra (dış)” gibi arkaik kelimeler ile “-durur, dürür; -gıl, -gil” vb. ekler dikkat çekmektedir. Bu bakımdan Cefâyî Hüseyin'in eseri Türk dil çalışmaları açısından önem taşımaktadır.

1.7. Mukaddimesinin Çevri Yazılı Metni

Hâzâ Kitâbü Menâzili Kıtbi'l-ârifîn ve Mefâzili³ Aşhâbi's-sâlikîn⁴

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا، وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ، حَمْدَ الْحَامِدُونَ، وَصَفَحَاتِ الْحَقَائِقِ
التَّوْحِيدِ الْوَحْدَةِ الْمَوْحَدُونَ، وَالْمَحْمَدَةَ بِبِدَايِعِ الْحِكْمَةِ الْوَاصِفُونَ عَنْ دَرَكِ الْإِدْرَاكِ كَمَالَاتِهِ الْمَعْنَوِيِّ
وَالصَّوْرِيِّ، تَاجِ الرِّسَالَةِ عَلَى خَيْرِ الْأَنْامِ وَالْمُرْسَلِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِ الْأَوْلِيَيْنِ وَالْآخِرِينَ، وَمَنْ

³ Nüşhada “Menâzili” şeklinde yazılan bu kelime mukaddimede bildirilen eser adı doğrultusunda “Mefâzili” olarak metne alındı.

⁴ Columbia Üniversitesi Nadir Kitaplar ve El Yazmaları Kütüphanesi, No. MY Or 477, vr. 1b.

المصطفين حبيب الله حبيب رب العالمين، وصلّ صلوةً دائمةً على آله وأصحابه وأتباعه رضوان الله عليهم أجمعين.⁵

Ammā ba‘dü kâle el-fakîrî’l-ḥaḳîr ḥādîmü’l-fuḳarâ ve efdalü’l-bülegâ [2a] ve mefḥarü’l-fuşahâ ve emlahü’ş-şu‘arâ ve ‘ârifü’l-ḥükemâ, şâhibü’n-naẓm ve’n-neşr Pîr Ḥüseyn bin Pîr Ḥasan Ḥalvetî el-müştehir bi-Cefâyî *aḥsena’llāhu ‘avākıbehü ve ḥatema’llāhu lehu bi’l-ḥüsnâ*,⁶ bu du‘â-gü-yı fakîr ṭalib-i rāh-ı ḥaḳîḳat ve rāğıb-ı māh-ı ṭarîḳat ekmelü’l-kümmelîn ve kıdvetü’ṭ-ṭalibîn, sultânü’l-‘ârifîn, seyyidü’s-selâṭîn, emîrü’l-mü’minîn ğıyâşü’l-İslâm ve ve’l-Müslimîn, sultân bin sultân ve’l-ḥân bin ḥân, Sultân Bâyezîd Ḥân bin Meḥemmed Ḥân *ḥullidet ḥilâfetühü ve übbidet devletühü ve zâde şevketühü ve rafe‘a ḥaşmetühü*.⁷

Қıt‘а
Sultân-ı berr ü baḥr u selâṭîn-i tâc-baḥş
Keyḥüsrev-i zamâne vü şâh-ı cihân-penâh
İskender-i mü‘eyyed-i şâhib-ḳırân-ı ‘aşr
Dârâb-ı mülk ü devlet ü dîn sāye-i İläh

Ve pâdişâh-ı ‘âlem-penâh ḥidmetinüñ ‘âlî dergâhına tuḥfetü’l-fakîri’l-ḥaḳîr bu risâleyi cem‘ itdüm ki ol ‘âlî ḥazrete lâ’ik olup nüsha-i şerîf ve ḳavâ‘id-i [2b] laṭîf, mısbâḥ-ı ḳavânîn-i ḥikmet ve miftâḥ-ı ḥazâ’in-i ḥaşmet ve evrâd-ı ‘âlem-i ğayb-ı hidâyetdür. Ve cânib-i Rūḥü’l-ḳuds’dan ilhâm-ı vaḥy-i rabbânî şöyle vukû‘ buldı kim bu tertîb bi’l-aşâle ve terkîb-i risâle *Menâzilü Ḳuṭbi’l-‘ârifîn ve Mefâzilü Aşḥâbi’s-sâlikîn* diyü ad virdüm. Ve ḥânḳâh-ı ḳazâ-yı lâḥûtî ki ‘âlem-i ḳudsdür ve devlet-ḥ‘âh-ı rızâ-yı riyâz-ı nâsûtî ki ‘âlem-i ünsdür, biri ‘âlem-i ḥaḳâ’ik-ı ilâhîdür ve biri ‘âlem-i daḳâ’ik-ı nâ-mütenâhîdür ki ‘âlem-i ilâhî bi-ḥasebi’l-isti‘dâd meḥbîṭ-ı envâr-ı ma’nâdur, ‘âlem-i melekûtdür, ḥaḳîḳaten. Ve biri ki bi-nesebi’l-istişhâd merbûṭ-ı esrâr-ı şürîdür ki ‘âlem-i şehâdetdür, mecâzen. Pes bu iki ‘âlemüñ işlâḥında iki berzah vâḳi‘ olmışdur ki ehlu’llâh ṭarîḳınca sülûk itse eger selâṭîn ve eger ‘urefâ teshîr-i ḳulûb ve teshîr-i memleket [ve] māl ü menâl ve câh [3a] u celâl ve ḥaşmet ü ta‘zîm şâhib[i] olup ve ḥidmetin farz-ı ‘ayn bilüp ‘âlem ḥalk[1] ṭufeyl olur kim ḥaḳâ’ik-ı ilâhîden menzildür. Belki zamânla ḳuṭb-ı ma’nâ olup ‘âlem-i mülke ve ‘âlem-i melekûta mutaşarraf olup ‘âlem-i ervâḥ[1] teshîr ider, bi-emri’llâhi te‘âlâ. Ve seb‘a-i seyyâreyi teshîr ider, şâhib-ḳırân-ı ‘âlem olur, nitekim İskender-i Zü’l-ḳarneyn gibi.

⁵ “Hamd, bizi bu şekilde doğru yola ileten Allah’a mahsustur. Şayet Allah iletmeseydi biz doğru yola erişemezdik, böylece hamedenler hamdetti. Muvahhitlerin (Allah’ın birliğine inananlar) birliğinin gerçeklik safhaları ve vâsıfların (övenlerin) hikmetinin güzelliğiyle övgüsü, Allah’ın maddi ve manevi mükemmelliklerinin [sadece bir kısmının] idrak edilmesindedir. Risâlelerin tâcı insanların ve resûllerin en hayırlısı [Hz. Muhammed] üzerine olanlardır. Allah’ın salâtı öncekilerin ve sonrakilerin efendisi [olan Hz. Muhammed’in] üzerine olsun. O seçkinlerdendir, Allah’ın, âlemlerin Rabb’inin habibidir. Devamlı salât onun âli, ashâbi ve ona tabi olanların üzerine olsun. Allah onların hepsinden râzı olsun.”

⁶ “Allah onun akıbetini hayırlı, sonunu güzel kılsın.”

⁷ “Hilafeti sonsuz, devleti ebet, şevketi ziyade, ḥaşmeti yüce olsun.”

Ve ba'dehu bu kitâb yedi maqâle üzerine tertîb oldı kim her maqâlesi bir fenn[i] câmi'dür. Makâle-i Evvel Hazret-i Âdem'den 'aleyhi's-selâm⁸ Hazret-i Resûl'e gelince şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem⁹ kûtb-ı ma'nâ enbiyâ-yı mürselden kimlerdür, anı beyân ider. İkinci Makâle Hazret-i Resûl'den sonra şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem¹⁰ kimlerdür ve teyessürleri nicedür ve ricâlü'l-ğayb anlara nice itâ'at ider, anı beyân ider. Üçüncü Makâle ricâl-i ğaybüñ evrâdın [3b] taşarrufın ve her maqâma nuşret itmesin beyân ider. Dördüncü Makâle tâlib-i haq bunlaruñ merâtibine yitişüp kat'-ı merâtib idüp bunlaruñ ile 'alâka beyân ider. Beşinci Makâle havâşş-ı esmâ'ü'l-hüsnâ ve anuñ taşarrufâtın ki 'âlem-i mülkde ve 'âlem-i melekûtta eşeri nice zâhir olur, anı beyân ider. Altıncı Makâle 'âlem-i mülküñ ve 'âlem-i melekütuñ berzahında taşarrufı olan dâ'ireleri beyân ider. Yedinci Makâle şol sûreleri ve şol da'vetleri beyân ider ki Hazret-i Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem¹¹ anuñla kat'-ı merâtib idüp eşeri zâhir olup murâdât-ı dünyevî ve uhrevî marziyyü'l-merâm olup maqşadü'l-aqşâ huşul bulmağı beyân ider.

Kıt'a

Habbezâ ey cerîde-i 'irfân
Müftü-i 'ilm ü 'alleme'l-Kur'an¹²

Menba'-ı fażl [ü] hâzin-i melekût
Vahy-ı ilhâm ü hâfız-ı Yezdân [4a]

Ey 'arif-i mefâhir-i kevneyn *eyyedeka'llâhu bi-Rûhi'l-ğuds*¹³ belki Âdem Şafî zamânından 'aleyhi's-selâm¹⁴ gelince kûtbu'l-aqtâb mürsel peygamberlerden kim kûtb-ı ma'nâ oldı ve anlar esmâ'ullâhdan neye meşğul oldı ve kelâm-ı kadîmden neyi vird idindiler kim her biri zamânında muqtedâ-yı nâs olup 'âlemi emrine musahhar itdiler kim ...

SONUÇ

Şuara tezkirelerinin bildirdiğine göre Sultan II. Bayezid döneminde yaşamış Cefâyî mahlaslı bir sanatçı vardır. Bu sanatçı ilmiye sınıfına mensup Filibeli Fıstancızâde Muslihuddin Halife'dir. Son zamanlarda tespit edilen *Dekâiku'l-hakâik* adlı tasavvufî bir manzum eser Sultan II. Bayezid döneminde yaşamış Cefâyî mahlaslı mutasavvıf bir müellife aittir. II. Bayezid'e sunulan *Dekâiku'l-hakâik*'ta yer alan ifadelerle göre bu sanatçı eserini yazdığı 10 Zilka'de 889 (29 Kasım 1484) tarihinde ileri yaştadır. Halvetiyye tarikatına mensup olup Alâeddin-i Rûmî adlı bir şeyhin mürididir. Columbia Üniversitesi Nadir Kitaplar ve El Yazmaları Kütüphanesi numara MY Or 477'de kayıtlı *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* adlı tasavvufî eser de Sultan II. Bayezid dönemine mensup Cefâyî mahlaslı

⁸ “[Allah’ın] selâmı onun üzerine olsun.”

⁹ “Allah’ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.”

¹⁰ “Allah’ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.”

¹¹ “Allah’ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.”

¹² “Kurân’ı öğretti.”, Rahmân Sûresi, 55/2.

¹³ “Allah seni Rûhülkuds ile desteklesin.”

¹⁴ “[Allah’ın] selâmı onun üzerine olsun.”

mutasavvıf bir müellife aittir. Halvetiyye tarikatına mensup bu müellif eserini Sultan II. Bayezid'e ithaf etmiştir. Aynı hükümdar dönemine ve aynı tarikata mensup olmaları hasebiyle bu iki Cefâyî muhtemelen aynı kişidir. *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn*'in mukaddimesindeki anlatımlara göre Cefâyî'nin asıl adı Pîr Hüseyin b. Pîr Hasan Halvetî'dir. Muhtemelen 15. yüzyılın ikinci yarısında yazılan *Menâzilü Kutbi'l-ârifîn ve Mefâzilü Ashâbi's-sâlikîn* tasavvuf ehline manevî mertebeleri aşır mana kutbu olmaları için lazım olan bilgileri ve okumaları gereken vird-i şerifleri sunmak için yazılmıştır.

KAYNAKÇA

- Âşık Çelebi (2010). *Meşâirü'ş-şuarâ*. haz., Filiz Kılıç. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Bülbül, Tuncay. "CEFÂYÎ". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Erişim 09 Mart 2025. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cefayi>.
- Donuk, Suat (2019). "Bursa Enarlı Zaviyesi Şeyhi Seyyid Mehmed Efendi ve Manzum Hac Menâzilnâmesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVIII/1: 123-169.
- Donuk, Suat (2017). "Sulhî'nin Manzum Hac Menâzilnâmesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 18: 85-118.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet (1936). *Türk Şairleri*. İstanbul: Suhulet Basımevi.
- Göztepe, Yüksel ve Yusuf Yıldırım (2017). *Şemseddin Sivasî Külliyyatı Menâzilü'l-ârifîn*. İstanbul: Sivas Belediyesi Yayınları.
- Güzeldir, Muharrem (1995). *Cefâyî – Dakayıku'l-Hakâyık (Gramer İncelemesi-Metin-İndeks)*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Kaplan, Yunus (2020). "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Menzil-nâmeler ve Fethî'nin Vaf-ı Menâzil Adlı Hac Menzil-nâmesi". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 49: 149-175.
- Karadağ, Serbülen (2011). *Mehmed Edib bin Mehmed Derviş'in "Behcetü'l-menazil" Adlı Eserinin Transkrip ve Tahlili*. Yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Kara, İsmail (2023). "Nehcetü'l-menâzil ve Zeyli Tertîb-i Eczâ". *220. Yılında Üsküdar Matbaası*, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kınalızâde Hasan Çelebi (1989). *Tezkîterü'ş-şuarâ*. haz. İbrahim Kutluk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kiraz, Seydi ve Muhammed Musab Tiryaki (2023). "Türk Edebiyatında Menâzil-i Haclar ve Kadî'nin Menâzilü't-tarîk ilâ Beyti'llâhi'l-atîk Adlı Menâzil-i Haccı". *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, VIII/1: 110-137.

- Kılıç, Filiz. “CEFÂYÎ, Fıstancıoğlu, Muslihuddin Halife/Mestancıoğlu.” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Erişim 09 Mart 2025. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cefayi-fistancioglu-muslihuddin>
- Mutçalı, Serdar (1995). *el-Mu‘cemü'l-Arabıyyi'l-hadıs Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Odunkıran, Fatih ve Bilal Alpaydın (2013). “Üsküdarlı Aşkı'nin Tasavvufî Bir Mesnevisi Kitâb-ı Menâzilü's-sâlikîn”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XLV: 169-210.
- Parlaklıç Mucan, Ayşe (2015). “Seyyid İbrahim Hanîf'in Menâzilü'l-Haremeyn'i”. *İSTEM*, 26: 95-104.
- Sehî Bey (1998). *Heşt Behişt*. haz. Mustafa İsen. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Taşköprülüzâde Ahmed Efendi (2019). *eş-Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*. haz. Muhammet Hekimođlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Tan, M. Nedim (2011). “Mehmed Muizzuddin Celvetî ve Menâzilü's-sâlikîn Tercümesi”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 28/2: 97-135.
- Yazar, Sadık (2012). *Üsküdarlı Aşkı'nin İki Tasavvufî Mesnevisi: Tercüme-i Muhtârname ve Menâzilü's-Sâlikîn*. İstanbul: Okur Akademi Yay.
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi. "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 02 Mart 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/beyan-i-menazil-i-sefer-i-irakeyn>